

først og fremmest afgifternes store periode, de gamle på sprit, øl, sukker og tobak, der fra 1917 endegyldigt distancerede toldintraderne, og siden de mange nye, der bragte toldpersonalet ud i mange nye kontrolopgaver og i kontakt med de mest forskelligartede dele af dansk erhvervsliv. Og stadig stod toldvæsenet for opkrævningen af den største del af statens løbende indtægter.

Monrad Møller viser, hvorledes ledelse og personale længe reagerede tøvende på denne omlægning med så store konsekvenser for arbejdet. Der redegøres for de enkelte personalegrupper, deres forenings- og organisationsliv og den formaliserede uddannelse, der blev sat i værk fra 1914 med toldskolen, og som iøvrigt ikke fjernede den karrieremæssige modsætning mellem den faguddannede tolder og akademikeren fra departementet.

Et af de nye områder var 1930-ernes valutariske og importregulerende kriselovgivning. Bogen giver et levende indblik ikke mindst i de besværlige arbejdsgange, det indebar for toldpersonalet, når valutabestemmelserne fra 1932 skulle iagttages – for iøvrigt toldfrie varer. Hertil kom det nye store arbejdsfelt med tilsynet med landbrugseksporten, der rummede mange konflikter i forhold til Landbrugsministeriet, der, som det hed, var overdraget ledelsen af halvdelen af den danske planøkonomi – den anden halvdel var jo Valutacentralen. De mange nye, uvante arbejdsopgaver gav murren i etatens personaleorganisationer og må rimeligvis have dæmpet den jagt på ekstraintægter, der indtil da synes at have været en yndet, og vel også nødvendig, beskæftigelse for mange af de ansatte.

Monrad Møller viser, hvorledes udviklingen påvirkede det stereotype billede af tolderen: århundredskiftets Knagsted var den uniformerede tilstedeværelse på provinsbyens havnekaj, mens tolderen i slutningen af perioden i den almindelige bevidsthed blev synonym med indrejsekontrollen ved Kruså, i Kastrup og Havnegade – i begge tilfælde lige mangelfulde som billede af etatens mangesidede virke.

Hans Kryger Larsen

BØRGE HOUMANN og MORTEN THING: Venskab og revolution. Martin Andersen Nexø og Marie Nielsens venskab og politiske virke 1918-24. SFAH's skriftserie bd. 25. København 1990. Selskabet til Forskning i Arbejdervælgens Historie. Ill., 277 s., kr. 250,-.

Børge Houmann og Morten Thing, der hver for sig har væsentlige udgivelser om henholdsvis Martin Andersen Nexø og Marie Nielsen bag sig, har i fællesskab i »Venskab og revolution« redigeret et materiale, der skal belyse relationerne mellem Nexø og Marie Nielsen både på det politiske og det personlige plan.

Tidsrummet er 1918-1941 med tyngdepunkterne omkring opbruddet fra Socialdemokratiet, Grønttorvsdemonstrationerne og problemerne med at skabe et kommunistisk parti, problemer der til sidst førte Marie Nielsen og Nexø i hver sin retning. Materialet dokumenterer de to personers bevidste brud med Socialdemokratiet og situationen efter demonstrationerne på Grønttorvet, der førte til Marie Nielsens fængsling. Hendes dagbog fra fængselsperioden offentliggøres her for første gang i sin helhed, og den kaster et skarpt og lidet flatterende lys over den opslidningsteknik, der blev anvendt af politi og retsvæsen i forsøget

på at pacificere ventrefløjaktivisterne. Den viser imidlertid også, hvordan et begavet menneske mobiliserer sine reserver og nægter at lade sig kue. Det var under fængselsopholdet, at den kontakt blev skabt, der gjorde Marie Nielsen til også privat ven af Martin Andersen Nexø og hans hustru.

Ud over Marie Niensens fængselsdagbog indeholder Houmanns og Things bog også vigtige kilder til belysning af venstrefløjens organisations- og udgivelsesvirksomhed i årene efter 1918 samt væsentlige korrespondancer mellem de to danske og fremtrædende repræsentanter for Komintern om de skismatiske forhold i Danmark.

Det er dobbeltheden – politisk samarbejde og personligt venskab – der giver »Venskab og revolution« en særlig åbenhed i skildring og karakteristik af aktørerne i de turbulente enhedsbestræbelser på venstrefløj. Personligt perspektiv og tendens kommer tydeligt til udtryk i brevene, men samtidig også en klar og renlivet idealistisk indstilling til sagen, skabelsen af et revolutionært arbejderparti i Danmark. Både direkte og indirekte giver brevvekslingen et godt billede af det personlige engagement og den opofrelse i form af arbejde og penge, der blev ydet for at organisere den revolutionære bevægelse med dens brogede, konfliktskabende persongalleri. Det blev sprængningen af venstrefløj i Blågårdspartiet og Møntergadepartiet i 1922, der fremmedgjorde Nexø og Marie Nielsen for hinanden. Korrespondancen i 1922/23 viser, hvordan de på trods af helt forskellige tolkninger af spaltningen, dens årsager og konsekvenser forsøgte at opretholde det personlige, nære forhold, men i virkeligheden havde ingen af de to forståelse for modpartens divergerende politiske opfattelse.

Brevene og deres kontekst kommenteres løbende af udgiverne så de kan læses i et sammenhængende episk forløb, næsten som en roman. Samtidig har man opretholdt det almindelige videnskabelige apparat, så bogen fungerer glimrende som mere traditionel kildeudgivelse.

Publiceringen af dette til dels ukendte materiale knytter godt an til Houmanns store udgivelse af Martin Andersen Nexø's breve og Morten Things bibliografiske og biografiske arbejder om Marie Nielsen. Men »Venskab og revolution« læses nemt på sine egne præmisser. Korrespondancen har en elementær dramatisk spænding i modstillingen af fælles begejstring og lidenskabelig tro på den revolutionære sag, og af kun dårligt skjult individuel skuffelse da vejene skilles. Brevene er redigeret sammen til en så spændende helhed, at de nemt kan læses uden for snævre faghistoriske kredse. De næsten appellerer om at blive brugt i dramatisk form.

Mogens Nielsen

ROBERT FRAZIER: *Anglo-American Relations with Greece. The Coming of the Cold War, 1942-1947.* Macmillan (London 1991). £ 45.00.

Bogen undersøger udviklingen af den britisk-amerikanske politik over for Grækenland i perioden 1942-1947. Hermed kommer forfatteren ind på to for historikeren vanskelige men for Grækenlands nyere historie væsentlige perioder, den tyske besættelse og den græske modstandskamp (1941-1944), samt de første år af den græske borgerkrig (1946-1949). Forfatterens tese er, at den kolde krigs stærke ideologiske præg hænger nært sammen med den britiske beslutning i